

Osvrt na prvu sezonu serije *13 Reasons Why* (2017)

Ivan Abramović

Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za psihologiju
ORCID: 0000-0002-8508-4359

13 Reasons Why američka je Netflix serija utemeljena na istoimenom romanu Jaya Ashera. Jedna od izvršnih producentica jest Selena Gomez koja je prvotno trebala utjeloviti glavnu junakinju serije, no tu je ulogu ipak preuzela australska glumica Katherine Langford. Serija je prvi put emitirana u ožujku 2017. godine i nije trebalo mnogo da prouzroči globalni *butterfly effect* na društvenim mrežama. Kao što je glavna junakinja serije spomenula, *butterfly effect* označava pojavu kada jedan trepet leptirovih krila tisućama kilometara dalje može prouzročiti velik uragan. U kontekstu serije to bi značilo da svaka i najmanja radnja koju činimo, zagrljaj ili pak psovka, može imati golemu moć i doseći nepojmljive razmjere. Isto tako, ova je serija imala popriličan odjek i po nekima dovela do pravog uragana. Serija se bavi temama samoubojstva, duševnih poremećaja, nasilja, agresije, zlorabe droge, silovanja i to bez ikakvih eufemizama ili cenzura, čime otvara Pandorinu kutiju tabua današnjeg vremena. Mnogi to vide kao pomak u pozitivnom smjeru te kao poticaj na razgovor o temama o kojima se predugo šutjelo, dok s druge strane dolaze kritike psihologa i psihijatarata koji upozoravaju na mogući suprotni efekt, tj. na štetnost takva eksplicitnog sadržaja za pojedince koji i sami imaju problema s mentalnim zdravljem. Postavljaju se dva pitanja. Prvo, prikazuje li serija uistinu psihičke poremećaje kakvi u stvarnosti jesu ili pak, želeći dobiti na zanimljivosti ili šokantnosti, iskrivljuje stvarnost. Drugo, pomaže li to mladima koji se bore s demonima duševnih bolesti ili dolazi do njihove romantizacije, kao što je već bio slučaj u Goetheovo vrijeme kada se povećala stopa samoubojstava zbog romana *Patnje mladog Werthera* (Wertherov efekt / *copycat suicide*; Niederkrotenthaler, Herberth i Sonneck, 2007).

U fokusu radnje jest Hannah Baker, srednjoškolka koja je počinila samoubojstvo i za sobom ostavila kutiju sa sedam kazeta na kojima navodi 13 razloga zašto si je oduzela život u obliku zvučnih zapisa. Svaki od tih razloga odnosi se na jednu osobu koja je na neki način naudila protagonistici. U prvoj epizodi Clay Jansen (kojeg glumi Dylan Minnette) ispred svojih ulaznih vrata otkriva kutiju Hanninih kazeta. Slušajući kazete, gledatelji zajedno s Clayom pobliže upoznaju Hannu i njezin način razmišljanja, poteškoće s kojima se suočava, njezine snove i talente, a tko pogleda pozornije, može primijetiti kako svi događaji koje navodi polako narušavaju njezino mentalno zdravlje i naposljetku je dovode u stanje kliničke depresije koje uzrokuje njezinu smrt.

UZROCI DEPRESIJE

Klinička depresija može biti prouzročena biološkim faktorima, stresnim životnim događajima te psihoaktivnim tvarima ili pak nekom kombinacijom tih faktora (DSM-5, 2014). Iz samog naziva serije i opisa radnje dalo bi se naslutiti da su u slučaju Hanne Baker u razvoju depresivnog poremećaja bili ključni okolinski faktori. Ne spominje se genetska podloga, no iz danog sadržaja ne možemo zaključiti o postojanju predispozicije za razvitak poremećaja raspoloženja s obzirom na to da su neki ljudi podložniji od drugih (DSM-5, 2014).

Tijekom serije saznajemo o brojnim događajima koji su vrlo negativno utjecali na Hannu. Hanni su se rugali, u svojoj srednjoj školi Liberty High slovila je kao promiskuitetna djevojka koja često spolno opći s različitim muškarcima iako je istina bila daleko od toga. Jasno se prikazuje toksična srednjoškolska kultura u kojoj djevojke degradiraju “popularni sportaši” koji si često uzimaju za pravo čak i neprimjereno dirati žene. Jasno se kritiziraju ostaci patrijarhata koji su i u današnje vrijeme prisutni, što se vidi u pojedinim obrascima ponašanja prikazanih uz pomoć prizme srednjoškolskog mentaliteta sportaša u Liberty Highu. Izvor su seksizma, homofobije, nasilja, agresije i povlaštenosti pojedinaca koji su često zaštićeni sustavom u čijoj srži leži trulež toksičnog maskuliniteta. Hannah je bila žrtva takva sustava: dio muške populacije srednjoškolaca ismijavao bi je ili pak neprimjereno dirao, što može biti jedan od poticaja razvitka depresije (DSM-5, 2014). Hannu su njezini prijatelji izdali te je imala niz negativnih iskustava s dečkima, ali i s djevojkama koje bi zadobile njezino povjerenje i nedugo zatim iznevjerile bi ga. U jednoj epizodi Hannah za vrijeme proslave čak prisustvuje silovanju svoje bivše prijateljice Jessice Davis (koju glumi Alisha Boe). Takvo iskustvo sa sobom sigurno donosi niz neugodnih osjećaja, no događaj koji je bio ključan u donošenju odluke o samoubojstvu i izradi kazeta bilo je silovanje Hanne koje je počinila ista osoba koja je silovala Jessicu, Bryce Walker (kojeg glumi Justin Prentice).

Ta grafički i seksualno eksplicitna scena izazvala je brojne kontroverze. Naime, kamera prikazuje cijeli postupak silovanja te za vrijeme tog ogavnog čina stavlja fokus na Hannin izraz lica koji u tim trenucima izražava nepojmljivu bol. Kamera ostaje tako fokusirana i cijela situacija traje poprilično dugo, što su producenti u jednom intervjuu i objasnili: namjerno je fokus na Hanninu licu toliko dugo jer je cilj da osobi s druge strane ekrana bude neugodno, da se prenese ta bol i da potakne empatiju kod gledatelja (Carroll, 2017). Takva scena kod gledatelja može izazvati i ljutnju na silovatelja, što može imati i dobre i loše strane. Emocija ljutnje izuzetno je korisna ako se koristi na adekvatan način jer upravo ona daje energiju i intenzivno motivira da se nepravda riješi (Reeve, 2010), no problem nastaje kada se koristi u agresivne svrhe. Mišljenja sam da je ovakva scena bila nužna. Smatram kako je nešto tako eksplicitno potrebno da trgne ljude i pokaže surovu stvarnost. Može se povući paralela s književnom epohom realizma gdje je roman služio kao zrcalo društva i stvarnosti. Poanta je bila da se društvo suoči sa stvarnošću i da vidi potpuni odraz ogledala bez cenzuriranih dijelova. Kako bismo promijenili ono ružno, prvo se s time moramo suočiti. Na isti način naum producenata bio je gledateljima osvijestiti problem i potaknuti ih na promjene.

SCENA SAMOUBOJSTVA

Još jedna scena koja je izazvala brojne reakcije bila je scena samoubojstva. Prikazano je kako Hannah uđe u kadu punu vode, uzme žilet i prereže si vene. Gledatelji mogu vidjeti kako žilet prodire u kožu i kako kupka poprima boju krvi. Zbog velikog pritiska stručnjaka povezanog uz moguće negativne implikacije takva prikazivanja samoozljeđivanja Netflix je izbacio tu scenu te ona više nije dostupna javnosti. Producenti su odlučili i postaviti upozorenje prije svake epizode u kojem objašnjavaju kako sadržaj nije primjeren za osobe koje i same imaju problema sa psihičkim zdravljem. S jedne strane postoji potreba da se bez zadržke svijetu prikaže stvarnost psihičkih poremećaja i utjecaj vršnjačkog nasilja na psihičko zdravlje, dok bi s druge strane takve scene same po sebi mogle izazvati probleme kod pojedinaca koji imaju slične poteškoće. Naime, upravo se takvi pojedinci mogu najviše poistovjetiti s likovima kao što je Hannah Baker te im činjenica da je ona počinila samoubojstvo kako bi riješila probleme može poslužiti kao uzor (Berk, 2006).

Dodatan problem jest činjenica što je Hannah, iako je mrtva, stalno prisutna u radnji. Svi govore o njoj i ona ima veliki utjecaj, doima se kao da je i dalje prisutna, što bi kod gledatelja moglo stvoriti privid da samoubojstvo nije kraj. Trebalo bi naglasiti da nakon samoubojstva nema povratka te da uvijek postoje drugi, učinkoviti načini nošenja s problemima kao što su komunikacija s bliskim osobama ili odlazak na psihoterapiju. Jako je dobro što su producenti odlučili izraditi internetsku stranicu namijenjenu mladima koja im pruža sve potrebne informacije o pomoći ukoliko i sami imaju poteškoća (13reasonswhy.info).

SIMPTOMATIKA

U epizodama možemo vidjeti kako Hannini simptomi depresije postaju sve izraženiji. S vremenom prestaje uživati u aktivnostima u kojima je prije uživala (primjerice pisanje), ocjene joj opadaju, ne izlazi pretjerano van, povlači se u sebe, prestaje mariti za roditelje, prijatelje i sebe te u nekim trenucima osjeća duboku tugu, dok u drugima osjeća samo prazninu. Sve navedeno spada u simptome depresivnog poremećaja (Nietzel, Bernstein i Milich, 2001). Na satu komunikacijskih vještina Hannah je na papirić anonimno napisala: "What if the only way not to feel bad is to stop feeling anything at all, forever", iz čega se vidi kako polako gubi nadu u svijetlu budućnost. To je inače česta pojava, pogotovo kod adolescenata, gdje se trenutno neugodno afektivno stanje tumači kao vječno i kao da nikada neće biti bolje (DSM-5, 2014). Također, negativne misli utječu na percepciju i pamćenje: neutralni podražaji se automatski percipiraju negativnije te je mnogo lakše dosjetiti se neugodnih prošlih doživljaja (DSM-5, 2014). Slušajući zvučne zapise, može se zaključiti da Hannah ne razmišlja o lijepim trenucima, već se stalno vraća u mračne dijelove svojeg uma. Obraćajući pažnju na sadržaj Clayove kazete, gdje govori kako ne zavrijeđuje njegovu ljubav, možemo primijetiti njezino nisko samopoštovanje, krivnju i mržnju usmjerenu prema sebi. Prilikom dijagnosticiranja depresije često se javljaju poteškoće s određivanjem prihvatljive razine tuge (DSM-5, 2014) jer je normalna pojava da nakon negativnih situacija koje je Hannah doživjela

osoba osjeća tugu. Razlika je u tome što kod kliničke depresije to nije samo tuga već se često javlja mržnja prema sebi, velika krivnja i želja za time da nestanemo (DSM-5, 2014).

U situaciji kada se zbližava s Clayom, Hannah ponovno proživljava sva neugodna iskustva koja je doživjela s drugim dečkima. Dolaze joj intruzivne slike, misli i osjećaji vezani uz događaje koje ne može kontrolirati. Odguruje Claya iako želi bliski kontakt s njime. Disanje joj se ubrzava, vidno je uznemirena i na rubu suza što predstavlja neadekvatnu, neadaptivnu reakciju na podražaj (bliski kontakt s Clayem) koji je sličan prošlim neugodnim iskustvima. Opisane pojave simptomi su posttraumatskog stresnog poremećaja (Nietzel, Bernstein i Milich, 2001).

Sve u svemu, vrlo su dobro prikazani simptomi psihičkih poremećaja, no treba uzeti u obzir da ne smijemo poopćavati takav obrazac ponašanja na sve ljude koji su oboljeli od depresije. Postoji više različitih oblika depresije te svaka osoba može pokazivati simptome na drugačiji način (DSM-5, 2014). Simptomi ovise i o dobi osobe, pa su tako djeca koja imaju depresiju često agresivna, dok se odrasli više povlače u sebe (DSM-5, 2014).

ZAKLJUČAK

13 Reasons Why serija je koja je zasigurno pomaknula granice i izišla iz konvencionalnih okvira. Njezin eksplicitan sadržaj mogao bi biti neprimjeren za neke pojedince i poslužiti kao okidač za neželjena ponašanja, ali isto tako prikazivanjem takvog sadržaja potiče se rasprava o problemima vezanim uz psihičko zdravlje, što je prvi korak prema njihovom rješavanju. Korak po korak pa možda se potakne *butterfly effect* koji neće prouzročiti razoran uragan, već bolji i ljepši svijet.

Ako imate ili znate nekoga tko ima psihičkih teškoća, pomoć možete potražiti kod psihologa/psihijatra ili možete nazvati Plavi telefon (01 4833 888, 9-21h), Psihološki centar TESA (01 4828 888, 10-22h) ili Centar za krizna stanja i prevenciju suicida (01 2376 470, 0-24h), u koji možete doći bez najave i uputnice između 8 i 20 sati.

LITERATURA

Američka psihijatrijska udruga. (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za društvene poremećaje, peto izdanje*. Jasterbarsko: Naklada Slap.

Asher, J., Courtney, E., Garcia, C., Herzog, M., King, K. A., Laiblin, K., Miller, J., Murphy, M., Panunzio, K., Teefey, M., Thunell, M., Gorman Wettels, J., Yorkey, B. (producenti) i Carroll, B. (redatelj). (2017). *13 Reasons Why: Beyond the Reasons Season 1* [dokumentarni film]. Los Angeles: Herzog & Company. Preuzeto s <https://www.netflix.com/hr/title/80179249>. Pristupljeno: 31.01.2020.

Berk, L. (2006). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Niederkrotenthaler, T., Herberth, A., Sonneck, G. (2007). The "Werther-effect": Legend or reality? *Neuropsychiatrie: Klinik, Diagnostik, Therapie und Rehabilitation: Organ der Gesellschaft Österreichischer Nervenärzte und Psychiater*, 21, 284-290.

Nietzel, M. T., Bernstein D. A., Milich, A. (2001). *Uvod u kliničku psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.